

АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Аксьонова І.В.

к.е.н., доцент кафедри статистики
та економічного прогнозування
ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Криза освіти є однією із глобальних проблем сучасності, вирішення якої має першорядне значення для благополуччя кожної країни. Ця криза пов'язана, в першу чергу, зі зниженням обсягів фінансування вищої освіти. У зв'язку з цим, у багатьох країнах відбуваються зміни в методах та механізмах фінансування вищої школи. Ці зміни стосуються питань централізації й децентралізації в управлінні освітою, зокрема в управлінні фінансуванням освіти. Даними питаннями займаються як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, узагальнивши досвід яких, можна виділити наступну класифікацію освітніх систем за ступенем децентралізації управління освітою [1]:

централізоване управління освітою, де майже усі повноваження в сфері освіти зосереджені в Міністерствах національної освіти. Таке управління освітою характерне для Греції, Ірландії, Італії, Португалії, Франції, Ізраїля, Японії;

децентралізоване управління освітою, коли повноваження в сфері освіти можуть підрозділятися на пропорційну, нерівну або повну децентралізацію. Таке управління освітою спостерігається в Бельгії, Германії, Великобританії, Іспанії, Нідерландах, Норвегії, Швейцарії, Швеції, США, Канаді, Австралії.

Слід відзначити, що ступінь децентралізації управління освітою обумовлює й підходи до фінансування освіти, напрямки диверсифікації джерел фінансування.

Процес диверсифікації джерел фінансування освіти почав свій розвиток на початку 80-х років 20 ст., коли ВНЗ у більшості як розвинених, так і країн, що розвиваються, було надано право вишукувати додаткові джерела фінансування. Диверсифікація джерел фінансування вищої освіти стимулювалася скороченням державного фінансування освіти. Поряд із бюджетними витратами на освіту, в якості джерел фінансування використовувались плата за навчання та інші послуги освітнього закладу, фінансова підтримка комерційних структур та інших представників приватного сектора.

В теперішній час продовжується процес розширення джерел фінансування освіти. Виходячи із національних особливостей у цій сфері існують різноманітні підходи та схеми [1]:

1. Джерела та механізми фінансування в країнах з централізованим управлінням освітою, де розподіл вкладу різних учасників фінансування освіти наступний: Міністерства національної освіти та інші міністерства – 64,6%; регіони, департаменти, місцеві органи влади – 20,4%; органи соціального забезпечення – 2,3%; суб'єкти господарювання (у вигляді спеціального

податку) – 5,8%; домогосподарства (у вигляді плати за навчання, придбання навчальних матеріалів) – 6,9%.

2. Фінансування в країнах з децентралізованими системами управління освітою, яке поділяється на три типи:

а) децентралізоване регіонально-місцеве фінансування, яке характерне для країн з федеративним укладом (Германія, Швейцарія, Бельгія, частково Іспанія). Найбільшу частину витрат на освіту здійснюють суб'єкти федерації або регіональна влада, меншу – місцева влада і зовсім незначну – центральні органи влади;

б) централізоване фінансування, при якому найбільші обсяги фінансування поступають із державного бюджету через відповідні міністерства освіти, а управління системою освіти здійснюється регіональною та місцевою владами. Таке фінансування характерне для країн, в яких регіони не мають достатнього ступеня адміністративної незалежності, як, наприклад, землі в Германії, кантони в Швейцарії, автономні області в Іспанії тощо. Розподіл джерел фінансування освіти в таких країнах наступний: центральна влада – 60-70%; регіональні та місцеві бюджети – 30-40%;

в) пропорційне державно-місцеве фінансування, коли неможливо визначити пріоритетне джерело фінансування. Такий тип фінансування освіти застосовується в країнах, де регіональний рівень управління або відсутній, або не відіграє значної ролі. Це Великобританія, Швеція, Люксембург, Фінляндія.

При даному типі фінансування, освіта фінансується державою та муніципалітетами або власниками приватних навчальних закладів. Вклад кожного із учасників фінансування є більш-менш порівняним.

Отже, проаналізувавши різні типи фінансування вищої освіти, можна відзначити, що в основному у розвинених країнах перевага надається децентралізованій системі управління освітою. У той же час, дана система не означає аналогічний тип фінансування освіти. В цілому за країнами спостерігаються різні механізми фінансування освіти, різні варіанти децентралізованого фінансування.

Аналіз джерел фінансування освіти показав, що в світі в даний час існує тенденція до децентралізації освіти, зокрема, диверсифікації джерел її фінансування.

Спеціалісти [3] виділяють наступні напрямки диверсифікації джерел фінансування вищої освіти:

встановлення плати за навчання або зборів на відшкодування витрат на проживання та харчування (Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія); відміна або зменшення розмірів студентських грантів і стипендій; скорочення або «заморожування» субсидій на студентські кредити;

довгострокове залучення фінансових пожертвувань від випускників, індивідуальних і корпоративних донорів з метою створення ендаументів – фондів цільового капіталу, що використовуються ВНЗ на суспільно значущі цілі. США, Росія;

випуск облігацій, США;

формування підприємницьких університетів, які не просто взаємодіють із

промисловістю, а здатні комерціалізувати результати своєї наукової діяльності (інтелектуальну власність), тобто заробити прибуток і залучити додаткові фінансові ресурси. США

корпоратизація і приватизація державних університетів;

розвиток непрофільної діяльності;

запровадження нових інструментів державного управління бюджетами університетів із використанням грантів, позик, що повертаються умовно, гарантій та страхування, механізмів пайової участі.

Джерела фінансування вищої освіти залежать від системи вищої освіти, яка склалася в країні. В останній час в багатьох країнах однією із стратегічних задач розвитку ринку освітніх послуг є розширення охопту населення вищою освітою, а вирішення цієї задачі потребує розширення фінансування як за обсягом, так і за формами. Спеціалісти [2] розглядають наступну залежність між джерелами фінансування ВНЗ, типом національної системи вищої освіти та організаційно-правовою формою ВНЗ, табл.1.

Таблиця 1

Типи національних систем вищої освіти в країнах Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСР)

Тип системи вищої освіти	Організаційно-правова форма ВНЗ	Джерела фінансування вищої освіти
Державна власність	Державні установи	Фінансування із держбюджету
Незалежні державні агентства	Державні установи (незалежні юридичні особи)	Фінансування із держбюджету, можливі додаткові джерела фінансування
Державно-приватне партнерство	Приватні компанії під контролем держави	Базове та контрактне фінансування, можливості отримання додаткових доходів
Приватна власність	Приватні компанії	Контрактні та комерційні доходи

Отже, як видно із табл.1, чим більше зв'язок держави та ВНЗ, тим більше можливостей впливу держави на реалізацію національних цілей через вищі навчальні заклади, зокрема через механізм фінансування цих закладів.

Слід відмітити, що в останній час в багатьох країнах, зокрема і в Україні, замінюється підхід у фінансуванні, орієнтований на надання коштів безпосередньо ВНЗ, підходом, при якому більше уваги приділяється підтримці студентів. При цьому ВНЗ продовжують отримувати кошти від держави, однак непрямим методом. Такий шлях державного фінансування вищої освіти веде до конкуренції між ВНЗ за залучення студентів.

В цілому, якщо розглядати ВНЗ як суб'єкти господарювання, які обслуговують національні інтереси в сфері освіти, то фінансування в

основному забезпечується державою, а якщо як установи, що надають освітні послуги студентам, які, в свою чергу, будуть використовувати набуті знання та навички для отримання власних доходів, то фінансування повинно йти з боку споживачів послуг. Але такий підхід до фінансування вищої освіти не є альтернативним державному фінансуванню й може розглядатися тільки як додаткове джерело фінансування.

Таким чином, аналізуючи питання про джерела фінансування вищих навчальних закладів, можна відмітити, що незалежно від структури держави видатки на вищу освіту мають покриватися з комбінації таких джерел, як надходження від споживачів освітніх послуг (студентів), кошти платників податків (роботодавців), кошти держбюджету, кошти самих ВНЗ (від організації будь-якої діяльності). В межах кожного із наведених джерел фінансування можуть бути різні форми фінансування.

В цілому треба відмітити, що перебудова системи організації вищої освіти потребує вдосконалення механізмів фінансування, організації багатоканального (змішаного) фінансування сфери освіти. Вирішення даних питань тісно пов'язано зі зміцненням автономії ВНЗ з метою розширення їх самостійності у розподілі коштів, що є напрямком подальших досліджень в даній сфері.

Література:

1. Алферов Ю. С. Источники и механизмы финансирования образования за рубежом. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://portalus.ru/modules/shkola/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1191929879&archive=&start_from=&ucat=&.
2. Стратегическое и финансовое планирование в вузах. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecorys.ru/index.php/energy?id=46>.
3. Шевченко Л.С. Фінансування вищої освіти: диверсифікація джерел. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/finansirovanie-vysshego-obrazovaniya-diversifikatsiya-istochnikov>].